

มโนทัศน์เรื่องความรู้และเรื่องเล่าของฌ็อง ฟร็องซัวร์ ลียอตาร์

A Concept of the Knowledge and the Narrative of

Jean-Francois Lyotard

แม่ชีธรรมอริชฐาน พรบันดาลชัย

Mae Chee Dhammaadhithana Pornbandalchai

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Doctor of Philosophy Program in Philosophy,
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author, E-mail: fonghong2523@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับเรื่องเล่าในทัศนะของฌ็อง ฟร็องซัวร์ ลียอตาร์ ที่มองว่า เรื่องเล่าขนาดเล็กลงอย่างศาสนาและวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อการแสดงให้เห็นถึงที่มาของความรู้และมีคุณค่าต่อการพัฒนาวิถีชีวิตจากข้อเท็จจริงตามบริบทที่แตกต่างกัน เขาปฏิเสธความรู้ที่ได้มาด้วยวิธีตรวจสอบความจริงผ่านการสังเกตทางอายตนะซึ่งเป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพราะความรู้ทางวิทยาศาสตร์ยืนยันว่า สิ่งที่เราเรารู้นั้นถูกต้องและเป็นสากลที่สุด ทำให้เกิดการปิดกั้น กดทับการแสวงหาความรู้และการปรารถนาแบบอื่น เขามองว่า วิทยาศาสตร์เป็นเรื่องเล่าขนาดใหญ่ที่กำลังครอบงำผู้คนและลดทอนคุณค่าบางอย่างในตัวมนุษย์ลง ผู้เขียนเห็นด้วยกับข้อเสนอของเขาในแง่ของการเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ในฐานะเป็นเรื่องเล่าขนาดเล็ก แต่ก็ไม่เห็นด้วยกับการปฏิเสธความรู้ในฐานะเป็นเรื่องเล่าขนาดใหญ่อย่างวิทยาศาสตร์แบบเด็ดขาด เพราะข้อเสนอของวิทยาศาสตร์ทำให้อนาคตทางด้านญาณวิทยา มีรูปแบบต่อการจัดการปัญหาเชิงประจักษ์ได้ชัดเจนที่สุดในเรื่องนี้จึงพิจารณาผ่านมุมมองทางพุทธปรัชญาเถรวาท โดยนำเรื่องราวของคนตาบอดคลำช้างมาเป็นเครื่องมือในการพิจารณา เพราะไม่มีสิ่งไหนสมบูรณ์แบบต่อการนำเสนอความรู้ในฐานะเป็นเรื่องเล่า ฉะนั้น ระหว่างเรื่องเล่าขนาดเล็กกับขนาดใหญ่จำเป็นจะต้องนำเสนอควบคู่กันไปเพื่อให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่างกัน เพราะทุกเรื่องเล่าต่างก็ทำให้

เห็นความจริง องค์ความรู้ใหม่ คือ 1) ความรู้และเรื่องเล่ามีความสัมพันธ์กันในแง่ที่มีลักษณะเป็นเหตุและผลของกันและกัน 2) เรื่องเล่าทั้งสองประเภทต้องอาศัยกันและกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความรู้ที่ถูกต้องที่สุด การที่ลียอตาร์ปฏิเสธเรื่องเล่าขนาดใหญ่ อาจทำให้ขาดการเข้าถึงความรู้ได้ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องเล่าทั้งสองสามารถพิจารณาผ่านมุมมองพุทธปรัชญาเถรวาทในเรื่องคนตาบอดคลำช้าง อันเป็นการเข้าถึงความรู้ในลักษณะทางสายกลางและศาสตร์แห่งการตีความสมัยใหม่

คำสำคัญ: มโนทัศน์; ความรู้; เรื่องเล่า; ฌ็อง ฟร็องซัวร์ ลียอตาร์

Abstract

This article is entitled to analyze a relationship between the knowledge and the narrative of Jean-Francois Lyotard. He has suggested that the little narratives as religion and culture are important which show the source of knowledge and human value from the fact in a different situation. However, he has rejected the knowledge which comes from the verification by sense observation such as the sciences. By the way, it has been complained that such knowledge is correct and universal but it is closed searching for the other knowledge and goodwill. He has viewed that the science is the grand narrative controlling and reducing some value in human. In this case, the author agrees with his assumption to discuss about the little narrative but do not agree that he has rejected the scientific knowledge definitively because it is able to take responsibility as epistemology to solve the problem in fact. On the other hand, in views of Buddhist Philosophy if it is considered by the narrative of the blind catching an elephant that there is no absolute knowledge of narrative, so both little and grand narratives are necessary to present in pair for integrating the knowledge because both are able to take everyone to understand the truth. The new body of knowledge indicates that 1) knowledge and narrative are related to each other as the cause and effect; 2) both types of narratives rely on each other to achieve the most accurate realization of knowledge. The rejection of the grand narrative by Lyotard can lead to a

lack of access to knowledge; 3) the relation between two narratives can be considered through the perspective of Theravada Buddhist Philosophy on a narrative of the blind catching an elephant which is an access to knowledge as a middle path and a modern hermeneutics.

Keywords: Concept; Knowledge; Grand Narrative; Jean-Francois Lyotard

บทนำ

สังคมกำลังเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ จากเดิมความรู้เป็นสิ่งที่มนุษย์พยายามยืนยันด้วยเหตุผลของแต่ละคน โดยการตั้งข้อสงสัยว่า ตนมีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติอย่างถาวรเป็นจริง ๆ หรือไม่ หรือมนุษย์สามารถเข้าใจความเป็นจริง (Reality)* ตรงกับสิ่งที่ตนเห็น (Appearances) ได้หรือไม่ และการหาคำตอบของญาณวิทยาลักษณะเชิงบรรทัดฐาน (Normative) ที่พยายามตอบคำถามว่าอะไรคือสิ่งที่ควรเชื่อ แล้วมนุษย์ได้ความเชื่อหรือความรู้ขึ้นได้อย่างไร (Hylton, 2001: 194) ซึ่งความเชื่อที่ได้รับการตรวจสอบว่า ใช่ เป็นดังที่เชื่อจริงนั้นจัดเป็นความรู้ ความรู้จึงมีเพียง 2 อย่าง คือ (1) ความรู้ที่ได้มาด้วยวิธีการสังเกตทางอายตนะเรียกว่าอุปนัย (Induction) เช่น วิทยาศาสตร์ธรรมชาติที่ยืนยันว่า ความรู้ที่พวกตนแสวงหา นั้นสูงกว่าความรู้แบบอื่น และ (2) ความรู้ที่ได้มาด้วยวิธีการใช้เหตุผลล้วน ๆ เรียกว่า นิรนัย (Deduction) เช่น คณิตศาสตร์ที่ยืนยันว่า ความรู้ที่ดีต้องมั่นคง เถียงไม่ได้ด้วยการใช้เหตุผล (สมภาร พรหมทา, 2560: 26-27) ทศณะดังกล่าวเป็นความรู้แบบเดิมที่ได้รับการยอมรับในวงการปรัชญา

แต่ปัจจุบันความรู้ที่มีนั้นเป็นเพียงข้อมูล ซึ่งได้รับการบันทึกไว้ในระบบข้อมูลคอมพิวเตอร์ที่สามารถนำมาซื้อขายได้ ถ้าหากความรู้กลายเป็นสิ่งภายนอกตัวผู้รู้ได้ ก็เท่ากับว่า ความรู้ไม่ได้มาจากความสามารถทางจิตใจอีกต่อไป เพราะความรู้แบบเดิมมาจากการพัฒนาหาความรู้เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายในตัวเรา จึงเชื่อมโยงกับคำถามที่ว่า การหาความจริงนั้นเป็นอย่างไร แต่ความรู้แบบใหม่นี้ไม่จำเป็นต้องถามอีกต่อไป กลับเป็นการโฆษณาชวนเชื่อให้คนสนใจความรู้ในแต่ละยุคสมัย มอมเมาคล้ายสิ่งเสพติด ทำให้ความรู้กลายเป็นสินค้า ซึ่งอาจมีบริษัทเอกชนบาง

* ความเป็นจริง (Reality) ผู้เขียนมุ่งหมายถึง ความจริงเชิงวัตถุวิสัย (Objective) คือ เป็นความจริงสากล ไม่ว่าจะมีความรับรู้หรือไม่มันก็มีคุณสมบัติอย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง หรืออาจเรียกว่าความจริงนอกภาษา

แห่งพยายามควบคุมการส่งต่อความรู้และตัดสินใจว่า ใครควรได้รับความรู้ ชนิดไหน และเมื่อใด (Landau, et al, 2011: 299) ความรู้จึงเป็นเพียงข้อมูลที่ถูกส่งต่อระหว่างกันหรือถ่ายเทจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง ในแง่นี้จึงปราศจากความเข้าใจพื้นฐานของความรู้ว่า เหมาะสมหรือไม่ต่อบริบทนั้น เพราะปัญหาจากประวัติศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนความรู้เชิงบรรทัดฐาน (Normative) ที่ว่า ความรู้คืออะไรนั้นได้หมดสิ้นไปแล้ว

ส่วนยุคใหม่ได้กำหนดปัญหาใหม่ว่า ความรู้ควรมาจากไหน ทำให้ความรู้ในปัจจุบันเป็นลักษณะความรู้ที่ทำให้เราเข้าใจได้ว่า เป็นการจัดสรรจากภายนอก (Externalized Knowledge) ซึ่งเป็นการจัดสรรโดยสังคม เช่น หากมนุษย์ต้องการให้ยกเลิกการกินนมดิบ ก็ต้องใส่ข้อมูลทางลบของนมดิบว่า ทำให้ติดโรคที่ต่อเนื่องมาจากสัตว์ แล้วนำเสนอข้อมูลทางบวกของการกินนมซึ่งผ่านกรรมวิธีที่สะอาด ปราศจากเชื้อโรคทำให้สุขภาพดี เป็นต้น การส่งต่อข้อมูลเหล่านี้มีร่อง ฟร็องซัวร์ ลียอตาร์ดมองว่า เป็นลักษณะของการเปลี่ยนแปลงความรู้โดยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ แม้วิทยาศาสตร์เองก็มีได้เสนอความรู้ได้ทั้งหมด จึงเป็นแค่เพียงการจัดสรรให้เกิดเรื่องเล่าขนาดใหญ่ (Grand Narratives, Metanarrative) ว่า อะไรควรอยู่บนแนวคิดทางวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียว จากที่ขณะดังกล่าว เขาจึงให้เหตุผลต่อการเปลี่ยนแปลงความรู้ว่า สถานภาพของความรู้ไม่ใช่ความจริง แต่มีฐานะเป็นวาทกรรม คือ มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าขนาดใหญ่ที่ไม่เปิดพื้นที่ให้กับความเชื่อหรือความรู้แบบอื่น ๆ เช่น ความรู้ทางศาสนา ความรู้ทางญาณวิทยาแบบเดิม จึงไม่อาจมีความหมายใหม่ที่จำเป็นต่อการทำความเข้าใจโลกนี้ได้ในทุกด้าน (Lyotard, 1984: 7)

ลียอตาร์ดจึงเสนอเงื่อนไขในการพิจารณาความรู้สำหรับพัฒนาสังคมใหม่ เพื่อการสร้างความหมายที่ต่างออกไป (Lyotard, 1984) ซึ่งมีบรรทัดฐานของความจริง (Truth)* ธรรมชาติ (Nature) และสถานภาพ (Status) ในแต่ละบริบทที่แตกต่างกัน ด้วยการเริ่มให้ความสนใจต่อการหาความรู้จากเรื่องเล่าขนาดเล็ก (Little Narratives) แทน จึงไม่มีวาทกรรมใดหรือองค์ความรู้ใดเพียงแบบเดียวที่สามารถทำหน้าที่ครอบงำความรู้ทั้งหมดได้อีก จะมีก็แต่ความหลากหลายบนคำอธิบายที่แตกต่างกันผ่านเกมภาษาแบบต่าง ๆ ในประเด็นนี้ลูทวิช วิทเกินชไตน์ (Ludwig Wittgenstein) ให้เหตุผลว่า เกมภาษามีความหลากหลาย มีความเป็นไปได้ในหลายกรณีที่สามารถเชื่อมโยงหา

* ความจริง (Truth) ผู้เขียนมุ่งหมายถึง ความจริงเชิงอัตวิสัย (Subjective) คือ เป็นความจริงเฉพาะบุคคล ขึ้นอยู่กับมุมมองหรือความเข้าใจของแต่ละบุคคลเป็นหลัก ซึ่งความจริงนี้มีความเกี่ยวข้องกับภาษา คือ มีคนบางคนที่เข้าใจไปรู้จัก จึงบัญญัติเรียกเพื่อความสะดวกต่อการสื่อสาร

กันได้ (Wittgenstein, 1967: 26) เช่น โຕะกับดอกไม้ไม่ได้มีความเหมือนกัน หากพิจารณาในแง่ของความต่างจะเห็นได้ว่า เป็นคนละชนิดกัน แต่ถ้าตีความในแง่ของสี อาจเกิดความเข้าใจใหม่ได้ว่า โຕะสีแดงเช่นเดียวกับดอกไม้สีแดง การจัดกลุ่มให้โຕะ และดอกไม้อยู่ในหมวดสีจะเกิดความเข้าใจใหม่ต่อความจริงเหล่านั้น เป็นการเข้าใจต่อมุมมองอื่นที่ต่างออกไปบนการใช้ภาษาอธิบายแบบอื่น และทำให้สิ่งที่เรียกว่า ความรู้ มีความแตกต่างหลากหลายตามไปด้วย ดังนั้น วิทยาศาสตร์จึงไม่ใช่ความรู้หลักที่จะสามารถครอบงำได้อีก แต่ยังมีเรื่องเล่าแบบอื่น ๆ มากมายซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นความรู้ นั่นคือ ลักษณะเด่นประการหนึ่งของสังคมแบบหลังยุคใหม่

จากที่ได้อภิปรายมาแล้วข้างต้นทำให้พิจารณาได้ว่า ลียอตาร์มองเรื่องความรู้ ต่างไปจากเดิม คือ ความรู้มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าที่ต้องการพื้นที่ในการขยายต่อเพื่อให้เกิดความเข้าใจความจริง ความรู้จึงมีความสัมพันธ์กับเรื่องเล่าในแง่ของการตีความและการขยายต่อเพื่อให้เข้าถึงความเข้าใจของคน ในบทความนี้จึงเป็นการนำเสนอมนทัศน์เรื่องความรู้ของลียอตาร์ตามแนวคิดหลังยุคใหม่และข้อโต้แย้งเรื่องเล่าขนาดใหญ่บนฐานแนวคิดเรื่องเล่าขนาดเล็ก

เนื้อเรื่อง

มนทัศน์เรื่องความรู้ของลียอตาร์

เนื่องจากความรู้จะต้องมีคุณสมบัติ คือ ความจริงกำกับเสมอ เพราะความรู้เกี่ยวข้องกับความจริง (สมภาร พรหมทา, 2560: 22) เบื้องต้นจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจคำว่า ความจริงกับความรู้ ความจริงนั้นต่างกับความรู้ในประเด็นที่ว่า ความรู้ คือ ความเชื่อที่ได้รับการตรวจสอบ ส่วนความจริงนั้นบางอย่างเป็นคุณสมบัติของข้อความ เหมือนความรู้ แต่มีความจริงบางอย่างที่ไม่เกี่ยวกับภาษาเลย สรุปโดยง่าย คือ ความรู้เป็นคุณสมบัติของข้อความ ส่วนความจริงเป็นได้ทั้งคุณสมบัติของข้อความและสิ่งของหรือปรากฏการณ์ (สมภาร พรหมทา, 2560: 9) ความจริงที่ใช้ในทางปรัชญามี 2 แบบ คือ ความเป็นจริง (Reality) และความจริง (Truth) ดังที่ได้อธิบายไว้แล้วในเบื้องต้น จากนั้นจะตอบคำถามว่า ความรู้คืออะไร มีอะไรบ้างที่จะยอมรับได้ว่า เป็นความรู้ แล้วมนุษย์มีความรู้ได้อย่างไร

ความรู้พัฒนามาจากญาณวิทยาเชิงบรรทัดฐาน (Normative) ด้วยการตั้งคำถามว่า ความรู้คืออะไร เพลโต (Plato) เสนอว่า สิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้มีความหมายได้ เพราะแบบ (Form) เช่น ความขาว ความเป็นสี่เหลี่ยม ความดี ทำให้มนุษย์เข้าใจได้ว่า กระดาษเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมสีขาว เพราะกระดาษมีแบบของความเป็นแผ่น แบบเหล่านี้

เป็นมโนคติ (Idea) ซึ่งเป็นสิ่งนามธรรม (Abstract Entities) จึงไม่อาจเข้าถึงด้วยประสาทสัมผัส สำหรับเพลโตมองว่า หากมนุษย์จะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ในโลกจะต้องใช้เหตุผลเป็นเครื่องมือ ขณะที่เรอเน เดส์การ์ต (Rene Descartes) เสนอว่า ความรู้จะต้องมาจากการใช้เหตุผล เขามองว่า มนุษย์สามารถสงสัยประสาทสัมผัสได้ การใช้เหตุผลทำให้รู้ว่า นั่นเป็นสิ่งเดียวกัน ข้อสรุปนี้เดส์การ์ตจึงเสนอว่า เป็นความรู้เพราะไม่อาจจะสงสัยได้เช่นเดียวกับข้อความว่า *ฉันคิด ฉันจึงมีอยู่* ซึ่งเป็นข้อความที่ได้มาจากการใช้เหตุผลล้วน ๆ เป็นข้อสรุปแบบนิรนัย จากข้อความดังกล่าวจึงทำให้มีความรู้เกี่ยวกับโลกนี้ได้ ส่วนจอห์น ล็อก (John Locke) ไม่เห็นด้วยกับเพลโตและเดส์การ์ต เขาจึงเสนอว่า ถ้ามนุษย์จะมีความรู้เกี่ยวกับโลก ความรู้นั้นต้องมาจากประสาทสัมผัส สำหรับจอห์น ล็อก มองว่า ไม่มีความรู้ที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด (Innate Idea) ใน An Essay Concerning Human Understanding เขากล่าวถึงจิตว่า เป็นเหมือนกระดาษที่ว่างเปล่า ปราศจากคุณสมบัติใด ๆ ปราศจากความรู้ มโนคติหรือความรู้ต่าง ๆ ของมนุษย์ล้วนเป็นผลผลิตของประสบการณ์ ซึ่งเดวิด ฮูม (David Hume) เห็นด้วยกับล็อกว่า ความรู้เกี่ยวกับโลกจะต้องมาจากการสัมผัส แต่ในท้ายที่สุดแล้วฮูมกลับมองว่าการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสอาจไม่ได้ทำให้มนุษย์มีความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอกได้ ดังนั้น ฮูมจึงเสนอว่า มนุษย์รับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่เป็นการรับรู้เพียงเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นก่อนอีกเหตุการณ์หนึ่งเท่านั้น เช่น อากาศร้อนมักจะเกิดขึ้นก่อนฝนจะตก การที่จะสรุปว่า อากาศร้อนเป็นสาเหตุให้ฝนตกเป็นการสรุปด้วยวิธีการอุปนัย อุปนัยจึงเป็นเพียงความเชื่อซึ่งไม่มีทางพิสูจน์ได้ว่าจริง เมื่อมนุษย์ไม่อาจเชื่อมโยงเหตุการณ์ใด ๆ ได้ ในฐานะความเป็นสาเหตุและผลของกัน ฉะนั้น ความรู้เกี่ยวกับโลกจึงเป็นไปได้ เพราะมนุษย์สร้างกฎเองไม่ได้ (วุฒิ เลิศสุขประเสริฐ, 2545: 6-7)

การนำเสนอว่า ความรู้คืออะไร ผ่านโลกแห่งแบบ เหตุผล ประสบการณ์และปรากฏการณ์เป็นกระบวนการทางด้านญาณวิทยาเชิงบรรทัดฐาน จึงสรุปได้ว่า ในท้ายที่สุดแล้วความรู้มี 2 อย่าง คือ (1) ความรู้ที่ได้มาด้วยวิธีการสังเกตทางอายตนะ และได้รับการตรวจสอบว่าจริงเรียกว่า อุปนัย เช่น วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ คือ กลุ่มที่ยืนยันว่า ความรู้ที่ตนแสวงหานั้นสูงกว่าความรู้แบบอื่น และ (2) ความรู้ที่ได้มาด้วยวิธีการใช้เหตุผลล้วน ๆ เรียกว่า นิรนัย เช่น คณิตศาสตร์ กลุ่มที่ยืนยันว่า ความรู้ที่ดีต้องมั่นคง เกียงไม่ได้ด้วยการใช้เหตุผล (สมภาร พรหมทา, 2560: 26-27) ทศณะดังกล่าวเป็นความรู้แบบเดิมที่ได้รับการยอมรับในวงการปรัชญา จากการตอบคำถามว่า ความรู้คืออะไร จึงไม่ใช่ปัญหาจริง ๆ ในบทความนี้ แต่มีปัญหาว่า มนุษย์มีความรู้ได้อย่างไร จากประเด็นปัญหาดังกล่าว ลียอตาร์จึงนำเสนอการเปลี่ยนแปลงความรู้ว่า

สถานภาพของความรู้ไม่ใช่ความจริง แต่มีฐานะเป็นวาทกรรม (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอบาร, 2554: 101) มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นจากการสร้างเรื่องเล่า บนฐานแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งโดยยุคใหม่เรียกว่า วิทยาศาสตร์ เขาจึงเสนอทัศนะเกี่ยวกับความรู้ในแบบหลังยุคใหม่ว่า “ความรู้” มิใช่เป็นแค่เพียงทฤษฎี แต่ความรู้จะต้องสร้างความเข้าใจต่อผู้คนได้ และการที่ผู้คนจะเข้าใจเรื่องใดได้ก็ด้วยวิธีการเล่าเรื่อง การตีความและการขยายต่อเพื่อให้เข้าถึงความเข้าใจของคน ซึ่งไม่อาจเริ่มด้วยการศึกษาจากหนังสือหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพียงเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัยนักเล่าเรื่องด้วย เขานำเสนอว่า ความรู้ต้องเกิดขึ้นจากข้อความต่าง ๆ ที่ถูกเล่าต่อ ๆ กัน และขยายผลต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด (Lyotard, 1984)

จากที่ได้อภิปรายมาแล้วข้างต้น อาจพิจารณาได้ว่า ลีออตาร์ต้องการนำเสนอความรู้ในฐานะที่เป็นเรื่องเล่าก็เพื่อโต้แย้งและยืนยันสาระสำคัญอยู่ที่การเปิดพื้นที่ให้กับเรื่องเล่าขนาดเล็กและไม่มีที่ว่างให้กับเรื่องเล่าขนาดใหญ่อย่างวิทยาศาสตร์ได้ครอบงำอีกต่อไป จึงเป็นที่มาของการนำไปสู่การพิจารณาความรู้ในฐานะเรื่องเล่าขนาดเล็ก ดังนี้

1. *เรื่องเล่าขนาดเล็ก (The Little Narratives)* เป็นการพยายามเข้าใจลักษณะความรู้ก่อนประสบการณ์ที่อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ได้นำเสนอผ่านแนวคิด Synthetic a Priori คือ ทัศนะแบบเหตุผลนิยมที่ยืนยันความมีอยู่ของความรู้ก่อนหน้า จึงเป็นการยอมรับว่า มีความรู้ซึ่งมีอยู่ในภายนอกและเป็นจริง เป็นความรู้ที่มีได้เกี่ยวข้องกับแนวคิดใดแนวคิดหนึ่ง โดยที่ความจริงนี้มีอำนาจยิ่งใหญ่กว่ามนุษย์ จึงไม่สามารถจะเข้าใจได้ด้วยลำพังปัจเจก ต้องอาศัยความหลากหลาย ลักษณะดังกล่าวนี้มีอิทธิพลต่อแนวคิดของลีออตาร์ที่ได้อธิบายความรู้ในแบบหลังยุคใหม่ว่า ยุคใหม่พยายามอธิบายความจริงที่ไม่อาจจะเข้าใจได้เพราะองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ดิน น้ำ ไฟ ลม แสดงให้เห็นถึงการขัดแย้งกันและการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาจึงทำให้ความรู้ที่สมบูรณ์แบบนั้นไม่อาจมีได้ ในเรื่องเล่าขนาดใหญ่พยายามทำให้ความรู้เป็นไปได้ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ด้วยการปฏิเสธความมีอยู่ของความจริงที่มีอยู่ก่อนหน้า (Sim, 2001: 367)

การสร้างความรู้ใหม่บนฐานเรื่องเล่าโดยยุคใหม่อย่างวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดความสูญเสียความจริงสูงสุดไป และมีปัญหาว่า เมื่อเราพิจารณาในแง่ของเรื่องเล่าขนาดเล็กก็จะพบว่า เรื่องเล่าขนาดเล็กได้กลายเป็นเหยื่อของกระบวนการขนาดใหญ่ เพราะเรื่องเล่าเหล่านี้ได้ถูกบิดเบือนหรือถูกลบทิ้งไปจากโลกยุคใหม่ หรือถ้าเล่าก็เล่าให้เล็กลง รายละเอียดทั้งหมดก็ทำเป็นไม่ใส่ใจและทำเป็นลืมไปเสีย เช่น เรื่องราวทาง

ศาสนาซึ่งถูกเล่าแค้ในโบสถ์ในวัดหรือถูกเล่าในชุมชนเท่านั้น (Boyle, 1998: 92) การที่ ลียอตาร์เสนอความรู้ในฐานะเรื่องเล่าขนาดเล็กก็เพื่อโต้แย้งเรื่องเล่าขนาดใหญ่ที่ยืนยัน ว่า ความรู้จากวิทยาศาสตร์เท่านั้นเป็นจริงและน่าเชื่อถือมากที่สุด เรื่องเล่าอื่นที่ตรง ข้ามจึงไม่มีความสำคัญอย่างเช่นศาสนาไม่มีจริง การปฏิเสธความจริงอื่นแบบที่ยุคใหม่ ทำได้ละเลยเรื่องเล่าจำนวนมาก กลายเป็นปัญหาของมนุษย์ทำให้เกิดการลดทอน ความสำคัญและรับบทบาทในเรื่องเล่าขนาดใหญ่แล้วให้รับรู้ได้เพียงข้อมูลบางส่วน เท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ความเป็นจริงยังมีเรื่องราวอีกมากมายซึ่งสามารถรับรู้ได้จากความรู้ที่ ต่างออกไป ลียอตาร์จึงสนใจในการหาความจริงด้านอื่น ๆ ที่ทำให้มนุษย์มีเรื่องเล่า ขนาดเล็กจำนวนมากซึ่งทั้งหมด คือ ความรู้ที่มีความหลากหลายและใช้ได้บริบทที่ ต่างกันด้วยการแสดงให้เห็นความเป็นมนุษย์มากกว่าที่วิทยาศาสตร์สนใจ ดังนั้น สารสำคัญของแนวคิดแบบหลังยุคใหม่ คือ ความต้องการให้ตระหนักถึงการไม่ปรับตัว ของแนวคิดแบบยุคใหม่และการยึดมั่นกับวิธีการแบบเดิม ๆ แต่กลับต้องการผลลัพธ์ที่ สมบูรณ์แบบโดยไม่สนใจกับการให้ความหมายและคุณค่าของมนุษย์ที่เป็นจุดหมาย สำคัญสำหรับการแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ (ศุภฤกษ์ คณิตวรานันท์, 2562: 44)

2. *คุณค่าของมนุษย์ (Human Values)* เป็นคุณค่าที่มนุษย์ยึดถือทั้งด้านจริย ศาสตร์และสุนทรียศาสตร์ ในเรื่องนี้นิทเช (Nietzsche) มองว่า แนวคิดวิทยาศาสตร์ กลายเป็นความตายของมนุษย์ เป็นความตายของคุณค่าที่มนุษย์สร้างขึ้น ทำลายความ จริงแท้ของมนุษย์ซึ่งพยายามทำความเข้าใจผ่านศาสนาและญาณวิทยาต่าง ๆ ให้ลด เหลือเพียงสิ่งที่เรารับรู้ได้ในทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น นักคิดหลังยุคใหม่ (Postmodernist) ยืนยันว่า ความจริงที่เป็นวัตถุวิสัยและเป็นสากลกำลังจะล่มสลาย ไม่ต่างไปจากผู้รับรู้ความจริงที่กำลังจะล้มหายตายจากเช่นกัน (Soskice, 2005: 73) ตามแนวคิดของลียอตาร์เสนอว่า นิทเชได้มองแนวคิดยุคใหม่ คือ วิทยาศาสตร์นั้นเป็น สุนิยม (Nihilism) (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2560: 167) ที่เป็นผลมาจากความ ต้องการหาความจริงทางวิทยาศาสตร์ ประเด็นนี้ลียอตาร์ให้เหตุผลว่า วิทยาศาสตร์ ไม่ได้เป็นอะไรมากไปกว่าเรื่องเล่าขนาดเล็ก (Little Narrative) ซึ่งวิทยาศาสตร์ พยายามเล่นในพื้นที่ของตัวเอง ทำให้ไม่มีความชอบธรรมในเกมภาษาของแนวคิดอื่น ๆ (Lyotard, 1984: 40) จึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่ทั้งหมดของเรื่องเล่าและ วัฒนธรรมที่เป็นลักษณะของชีวิตหรือคุณค่าของมนุษย์

ในแง่ที่พิจารณาได้จากนักคิดยุคใหม่ในตะวันตกที่มองว่า ความรู้ได้รับอิทธิพล จากแนวคิดด้านวิทยาศาสตร์อย่างเดียว เพราะความรู้ที่อ้างจากวิทยาศาสตร์ได้รับการ ยอมรับว่าถูกต้องที่สุด แม้วิทยาศาสตร์เองก็ดูเหมือนจะเชื่อว่า ความรู้เชิงอุดมคติต่าง ๆ

ไม่ได้มาจากความคิดจริง ๆ แต่เป็นสิ่งที่มองผ่านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ซึ่งเกิดจากการพิจารณาโลกตามจริง วิทยาศาสตร์จึงสนใจศึกษาโลกซึ่งสามารถรับรู้ได้ง่ายและมีสถิติ แต่เมื่อพิจารณาจากแนวคิดเรื่องเล่าขนาดเล็กและคุณค่าของมนุษย์ที่ได้รับการสร้างขึ้นตามเงื่อนไขและประสบการณ์ทางจิตของมนุษย์ทำให้เกิดคำถามว่า การเชื่อมั่นว่า สิ่งนั้นมีเหตุผลหรือความรู้ก่อนประสบการณ์และมีสิ่งที่รับรู้ซึ่งอยู่เหนือโลกแห่งธรรมชาติกับสังคมหรือแม้แต่ตัวเราเอง นั้นอาจเป็นการหลอกลวงให้มนุษย์เชื่อว่ากำลังเรียนรู้หรือไม่ (Soskice, 2005: 75)

การเข้าใจคุณค่าของมนุษย์ผ่านการพิจารณาเงื่อนไขซึ่งพัฒนามาจากจิตใจมนุษย์ จึงกลายเป็นมายาและไม่สอดคล้องกับการเข้าใจทางด้านวิทยาศาสตร์ได้ ทำให้ลियोตาร์มองว่า คุณค่าของมนุษย์มิใช่เพียงแค่ว่าความรู้ที่ได้รับจากการจัดสรรขึ้นมาตามเงื่อนไขเดียว คือ วิทยาศาสตร์ เพราะประวัติศาสตร์มิได้มีเพียงข้อมูลที่เป็นสถิติเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงอารมณ์ ความรู้สึกและศีลธรรมที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นหนึ่งของประวัติศาสตร์ซึ่งทำให้เราเข้าใจได้ว่า เป็นการสร้างขึ้นมาจากวัฒนธรรมและความเชื่อมากมาย ความรู้หลังยุคใหม่จึงเป็นการย้อนไปหาคำถามที่มีต่อตัวเราโดยโยงให้เห็นลักษณะความเป็นอัตวิสัยและคุณค่าต่าง ๆ ที่เราสร้างขึ้นจากการปฏิบัติตนในวิถีชีวิต มีชีวิตจิตใจบนพื้นฐานของการถามหาความจริงที่มนุษย์สามารถจะเข้าใจได้ผ่านวิธีการปฏิบัติตนในแง่มุมที่แตกต่างหลากหลาย

มโนทัศน์เรื่องเล่าของลियोตาร์

คำว่า Grand Narrative คือ เรื่องเล่าขนาดใหญ่ เป็นคำที่ลियोตาร์หมายความว่าวาทกรรมหลังยุคขบวนการเรื่องปัญญา (Enlightenment Movement) ที่มุ่งเสนอแนวคิดอันเป็นสากล เช่น เรื่องเกี่ยวกับ*ความก้าวหน้าอันไม่มีที่สิ้นสุดของความรู้* เรื่องเสรีภาพหรือวาทกรรมของมาร์กซิสม์ (Marxism) เกี่ยวกับ*ความรุดหน้าในการปลดปล่อยมนุษย์ผู้ใช้แรงงานให้เป็นอิสระจากโชครวนที่มายดเหยียดให้กับพวกเขาโดยทุนนิยมอุตสาหกรรม* วาทกรรมเหล่านี้ได้แสดงบทบาทอย่างเด่นชัดเหมือนเป็นสมอหลักแห่งความรู้และทางการเมืองในยุคใหม่ ลियोตาร์เห็นว่า แนวคิดทฤษฎีและปรัชญาเกี่ยวกับโลกเหล่านี้เป็นความรู้ที่มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าขนาดใหญ่ซึ่งประกอบไปด้วย 1) ความคิดที่เชื่อว่า วิทยาศาสตร์แนวปฏิฐานนิยม (Positivism) คือ กุญแจสำคัญที่จะไขไปสู่ความก้าวหน้าของมวลมนุษย์ 2) การตีความ/ความหมาย คือ มูลรากในการสร้างตัวตนของมนุษย์ และ 3) การปลดปล่อยมนุษย์ต้องกระทำผ่านการต่อสู้ทางชนชั้นเท่านั้น

ลียอตาร์วิพากษ์ว่า สิ่งเหล่านี้เก็บกด ปิดกั้นและกดทับความแตกต่างหลากหลายไว้ จึงไม่มีที่ว่างให้กับแรงบันดาลใจ ความเชื่อและความปรารถนาแบบอื่น ในมโนทัศน์เรื่องแนวคิดหลังยุคใหม่ (Postmodernity) นี้ ลียอตาร์ได้นำเสนอโดยเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องสังคมแบบหลังอุตสาหกรรมเพื่อแสดงให้เห็นว่า โลกหลังอุตสาหกรรมนั้น ความรู้ได้ถูกทำให้กลายเป็นวาทกรรมที่มีความสามารถในการกระทำ การต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเอง ซึ่งเขาเรียกว่า การแสดงออก (Performativity) ตัวอย่างของความสามารถนี้ คือ การทำวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับวิทยาศาสตร์ไปพร้อม ๆ กันด้วย เพราะมีฉะนั้นแล้ว เราก็ควรทำเรื่องอื่นด้วย เช่น ศิลปะหรือการเล่นแร่แปรธาตุ ส่วนการไม่ทำวิจัยในเรื่องดังกล่าวก็เพราะเห็นว่า สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ความรู้และไม่เป็นวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์จึงเป็นเรื่องของการแสดงหรือการกระทำแบบหนึ่ง กล่าวคือมิใช่การทำวิจัยเพื่อค้นหาความจริง แต่เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับวิทยาศาสตร์มากกว่า วาทกรรมแบบวิทยาศาสตร์จึงให้อำนาจกับคนพูดภายใต้วาทกรรมนี้เพื่อให้สามารถกระทำการบางอย่างได้อย่างชอบธรรม นอกจากนี้ วิทยาศาสตร์ยังใช้มาตรฐานของตัวเองในการตัดสินองค์ความรู้แบบอื่น ๆ จากนั้นนี้วิทยาศาสตร์จึงไม่ใช่เกมภาษา แต่เป็นภาษาหลักหรือเรื่องเล่าขนาดใหญ่

การอภิปรายดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับเรื่องเล่าขนาดเล็กแบบต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมาย แนวคิดนี้ลียอตาร์ได้รับอิทธิพลมาจากวิทเกนชไตน์ (Lyotard, 1984: 88) ในเรื่องเกมภาษาที่มองการใช้ภาษาว่า เป็นเหมือนกับเกม (Game) เราจะเข้าใจเกมได้ดี ถ้ารู้กฎเกณฑ์ของเกมนั้น ๆ และรู้จักอุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่น (ประทุม อังกูโรหิต, 2519: 24) ซึ่งก็คือ คำ โดยคำแต่ละคำเปรียบเหมือนอุปกรณ์แต่ละชนิด สามารถสนองความต้องการของเราได้หลายประการ และความหมายของภาษามีได้อยู่ที่การนิยามคำ (Words) หรืออยู่ที่การใช้คำเพื่อแทนหรือระบุถึงวัตถุ - สิ่งของ แต่ความหมายของภาษาอยู่ที่การใช้ในแต่ละบริบทในชีวิตประจำวันของคนเรามากกว่า เราไม่สามารถทำความเข้าใจภาษาได้ด้วยการอธิบายหรือการสังเกตเชิงประจักษ์ แต่ต้องเรียนรู้จากการใช้จริง การใช้ภาษาเบื้องต้นอย่างจริงจังที่มนุษย์นำมาใช้สื่อสารซึ่งกันและกันระหว่างคนในชุมชน ก็คือ การพูด (Speaking)

ลียอตาร์จึงถือว่า ภาษาและคำพูดที่ปรากฏในรูปแบบของการพรรณนา การบรรยาย การเล่าเรื่อง การบอกกล่าว ล้วนแล้วแต่เป็นการสร้างคำและความหมายเพื่อจุดประสงค์บางอย่าง เช่นเดียวกับการเล่นเกม (Heterogeneity of Language

Games) (Lyotard, 1984: 9-11) เพียงแต่เขาให้เรียกว่า การจัดระเบียบวลี (Phrase Regimens) ที่หมายถึง ความหลากหลายของชุมชนในความหมาย โดยวลีที่แตกต่าง และขัดแย้งกันมากมายมาอยู่รวมกันจนเกิดเป็นความหมายใหม่ขึ้นมาและเกิดกฎเกณฑ์ใหม่ ซึ่งทำให้การไหลเวียนของบรรดาความหมายต่าง ๆ เหล่านี้เป็นไปได้ กล่าวคือ ทักษะเกี่ยวกับความรู้ของลियोตาร์ดไม่มีที่ว่างให้กับวาทกรรมหลักได้ครอบงำอีกต่อไป จะมีก็แต่วาทกรรมย่อยที่อยู่ในรูปของเกมภาษาจำนวนมากมายและหลากหลายมา เชื่อมต่อกัน

สรุปได้ว่า เรื่องเล่าของลियोตาร์ดสะท้อนให้เห็นความจริงใน 2 แบบ คือ (1) ความจริงแบบเรื่องเล่าขนาดใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับความจริง (Truth) ที่เป็นการกำหนดขึ้น จากวิทยาศาสตร์ ซึ่งวางอยู่บนรายละเอียดที่มนุษย์เป็นผู้จัดการจึงตกอยู่ภายใต้การ กำหนดของมนุษย์ เป็นการพิจารณาความจริงผ่านข้อเท็จจริง (Fact) ที่สามารถ ตรวจสอบได้จากสัมผัสเท่านั้น และ (2) ขณะที่ความจริงแบบเรื่องเล่าขนาดเล็กยังคง รักษาความจริงสูงสุดที่เป็นวัตถุวิสัย (Objective) ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้รับการกล่าวถึงก่อนหน้านั้นเกี่ยวข้องกับความเป็นจริง (Reality) กล่าวคือ ไม่ว่าจะมีคนรับรู้หรือไม่ มันก็มี คุณสมบัติอยู่อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง เช่น ความจริงทางศาสนาและความจริงเหล่านี้ ทำให้เข้าใจได้ว่า เป็นการกำหนดขึ้นใหม่หรือเป็นการปฏิเสธด้วยความจริงตามแบบ เรื่องเล่าขนาดใหญ่ให้ความสำคัญกับความเป็นจริง (Reality) น้อยลงหรือจะถูกกำจัด ไปในที่สุด

วิพากษ์ความรู้และเรื่องเล่าของลियोตาร์ด

การเข้าใจระบบความรู้กับเรื่องเล่าของยุคใหม่เป็นไปตามแนวคิดวิทยาศาสตร์ และกระบวนการคิดเชิงโครงสร้าง เป็นสิ่งที่ลियोตาร์ดไม่เห็นด้วย เขาจึงเสนอแนวคิดหลัง ยุคใหม่ด้วยการเปลี่ยนแปลงของความรู้ว่า สถานภาพของความรู้ไม่ใช่ความจริง แต่มี ฐานะเป็นวาทกรรมหรือเรื่องเล่า อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้ทำให้เกิดประเด็นข้อโต้แย้ง เรื่องเล่า ดังนี้

1. ข้อโต้แย้งเรื่องเล่าขนาดใหญ่อย่างวิทยาศาสตร์ยังมีความจำเป็น เพราะ ความรู้ในแบบวิทยาศาสตร์สามารถจัดการกับปัญหาบางสถานการณ์ได้อย่างจำเป็น การที่ลियोตาร์ดเสนอว่า ความจริงในปัจจุบัน (คือ ความจริงที่คนคิดว่าจริง) เป็นสิ่งที่ ได้รับการสร้างขึ้นผ่านภาษาและการสร้างโดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อสนองอุดมการณ์ ใดอุดมการณ์หนึ่งเท่านั้น ฉะนั้น สิ่งที่เขากำลังเสนอ ก็คือ ความพยายามในการ ประกาศสงครามกับแนวคิดที่จะพยายามสร้างตนเองว่า เป็นความจริงสมบูรณ์ ซึ่ง

เรียกว่า เรื่องเล่าขนาดใหญ่ (Meta-narrative) ที่มีอิทธิพลต่อวิถีคิดและวิถีทางความเชื่อของคนในสังคมหลังยุคใหม่ แต่การดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นมิได้มีแต่สิ่งที่เป็นวาทกรรม เพราะความจริงแห่งชีวิตเป็นสัจธรรมหรือความจริงของสิ่งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป กล่าวโดยง่าย คือ การยอมรับความจริงแค่เพียงปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างเดียวยังไม่พอยังต้องยอมรับความจริงที่อยู่เหนือขึ้นไปซึ่งเรียกว่า สัจธรรมอีกด้วย และความจริงนี้ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามความคิดของใครทั้งสิ้น การแค่คิดจึงไม่อาจนำไปสู่สัจธรรมนี้ได้ ทั้งหมดที่ลียอตตาร์นำเสนอกลายเป็นแค่เรื่องเล่าอีกเรื่องเท่านั้นเอง จึงไม่ใช่ความจริงแท้แต่อย่างใด

เมื่อพิจารณาจากสิ่งที่ได้อภิปรายมาพอสมควรจะพบว่า ลียอตตาร์ปฏิเสธความรู้ทางวิทยาศาสตร์แบบเด็ดขาด ในขณะเดียวกันก็ยืนยันความรู้ทางด้านศาสนา เพราะเขาสนใจเรื่องคุณค่าและความจริง ศาสนาในที่นี้รวมถึงแนวคิดทางพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีสถานะเป็นเรื่องเล่าขนาดเล็กตามทัศนะของลียอตตาร์ ในแง่นี้พุทธปรัชญาเถรวาทจึงมองว่าเรื่องเล่าขนาดใหญ่ อันได้แก่ วิทยาศาสตร์ก็ยังมีส่วนสำคัญ และอาจเป็นไปได้กับบางสถานการณ์ที่วิทยาศาสตร์ก็มีส่วนในการสร้างความรู้ต่อการแก้ปัญหาได้ดีกว่าแนวคิดอื่นที่กล่าวเช่นนี้ได้สนับสนุนว่า ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์มีความสมบูรณ์ในตัว เพียงแต่จะยืนยันว่า กระบวนการหรือวิธีตรวจสอบความจริงอย่างที่วิทยาศาสตร์ใช้ยังมีความจำเป็นต่อการแก้ปัญหาบางอย่างได้ทันเวลา ดังเรื่องราวของบุรุษผู้ถูกลูกศรอาบยาพิษร้ายแรงเมื่อญาติพี่น้องของเขาได้พาไปพบแพทย์ผู้ชำนาญในการผ่าตัดรักษาเขา ชายผู้ต้องถูกลูกศรได้กล่าวอย่างนี้ว่า

“ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักคนที่ยิงเราเลยว่าเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ หรือศูทร...มีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้...เป็นคนสูง ต่ำหรือปานกลาง...เป็นคนผิวดำ ผิวก่ำหรือผิวงด...อยู่ในบ้าน นิคมหรือนครชื่อโน้น...เป็นชนิตมีแล่งหรือชนิตเกาทัณฑ์...เป็นสายที่ทำด้วยปอ ผิวไม้ไผ่ เอ็น ป่านหรือเยื่อไม้...เป็นธนูที่ทำด้วยไม้เกิดเองหรือไม้คัดปลูก...เป็นหางที่เสียบด้วยขนปีกนกแฉ่ง นกตระกูลม นกเหยี่ยว นกยูงหรือนกปากห่าง...เป็นสิ่งที่เขาพันด้วยเอ็นวัว เอ็นควาย เอ็นค่างหรือเอ็นลิง...เป็นลูกศรธรรมดา ลูกศรคม ลูกศรหัวเกาทัณฑ์ ลูกศรหัวโลหะ ลูกศรหัวเขี้ยวสัตว์หรือลูกศรพิเศษ ตราบนั้นเราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป’ ต่อให้บุรุษนั้นตายไป เขาก็จะไม่รู้เรื่องนั้นเลย...” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 13 ข้อ 126: 137-138)

หมายความว่า ชายผู้นั้นจะไม่ยอมรับรักษา หากไม่ได้รับรู้สิ่งที่ตนอยากจะรู้เสียก่อน แม้เขาต้องตายไปเพราะบาดแผลนั้น เขาก็มีอาจจะรู้ได้ทั้งหมด ฉะนั้น ในสถานการณ์แบบนี้

การแก้ปัญหาด้วยการยอมรับการรักษาเพื่อเยียวยาก่อนจึงมีความจำเป็นมากกว่าต่อการถามหาสิ่งที่เราอยากจะรู้

จากข้อความข้างต้นเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า พุทธปรัชญาเถรวาทพิจารณาการแก้ปัญหาว่า ควรพิจารณาจากข้อเท็จจริงเป็นหลัก เป็นการจัดการต่อปัญหาเชิงประจักษ์ แทนที่จะถามหาแนวคิดแบบอื่น เพราะเท่ากับว่าไม่ได้แก้ปัญหา แต่กลายเป็นการเพิ่มปัญหา การตัดสินใจเรื่องใดสำคัญจึงสอดคล้องกับวิธีการที่เหมาะสมในสถานการณ์นั้น ๆ ด้วย และข้อยืนยันทางวิทยาศาสตร์สามารถช่วยให้คนไม่ถามหารายละเอียดซึ่งไม่อาจพิสูจน์ได้ เช่น ความเชื่อทางศาสนาหรือวัฒนธรรม เพราะความเชื่อเหล่านี้หากไม่ได้รับการตรวจสอบก็ยังไม่ใช่ความรู้ และดูเหมือนว่า ลियोตาร์จะไม่ได้สนใจประเด็นนี้เท่าไรนัก เพราะเขามองว่า ความหลากหลายย่อมเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาได้ดีมากกว่า จึงเป็นสิ่งที่ทำให้เขาสนับสนุนความแตกต่างหลากหลาย เพราะลักษณะเด่นของแนวคิดหลังยุคใหม่ คือ การล่มสลายของเรื่องเล่าขนาดใหญ่หรืออภิมาเรื่องเล่านั่นเอง

แนวคิดหลังยุคใหม่จะช่วยให้มองเห็นความแตกต่าง ท่ามกลางภาพกว้างของกระแสหลัก ซึ่งนอกจากจะช่วยให้นักวิจัยเห็นความแตกต่าง ละทิ้งความซ้ำซากแล้ว หลังยุคใหม่ยังมีพลังสูงพอสมควรในการเขย่ารากฐานและระบบความคิดที่แข็งทื่อ เช่น ปรัชญาวัตถุนิยมจนเกิดการพังทลายและมีความว่างเกิดขึ้นนำไปสู่การสังเคราะห์ใหม่ ระหว่างสสาร/ความคิด และที่สำคัญ คือ หลังยุคใหม่สอนให้เรารู้จักคิดแบบองค์รวม (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2544: 160) ซึ่งลดระดับการอธิบายโดยการอ้างถึงความสมบูรณ์ของความรู้ที่ครอบคลุมไปหมด (Overgeneralization) และความคิดนี้ยังครอบคลุมไปถึงปัญหาความยุติธรรม การเมืองและศีลธรรม ประเด็นดังกล่าวจึงถือว่าเป็นข้อดีของแนวคิดนี้ที่สามารถฉีกออกไปจากวิถีคิดเชิงโครงสร้าง ในแง่นี้ความหลากหลายเกิดขึ้นเมื่อเรายอมรับความเป็นปัจเจกบุคคล แต่เมื่อสังคมยอมรับเสียงส่วนมากหรือคนที่มีความสามารถมากกว่า ที่สามารถสร้างเรื่องราวใด ๆ หรือพูดประโยคใดขึ้นมาเพื่อให้คนเชื่อและทำตามได้ จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้ลियोตาร์ต้องปฏิเสธวิทยาศาสตร์อย่างสิ้นเชิง ซึ่งตรงนี้ถือว่า ยังเป็นข้อบกพร่องของเขา เพราะบางสถานการณ์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์นี้ยังมีความจำเป็นและสามารถแก้ปัญหาได้ดีกว่า

การที่ลियोตาร์ให้ความสำคัญกับพหุชนเหนือปัจเจกบุคคลทำให้ขาดมิติบางประการดังที่พุทธปรัชญาเถรวาทมอง คือ อุปนิสัยหรือจริตหรือบารมีของแต่ละบุคคลที่อาจจะแตกต่างกัน ทำให้เขาสนใจเรื่องรายละเอียดลูกศรมากกว่าจะสนใจชายผู้ต้องศร กล่าวคือ เขาสนใจเรื่องนอกตัวมากกว่าภายในตัวเรา เขามองว่า ทุกอย่างนั้นสำคัญ ควรจะมีการระบุให้ชัดเจนในเรื่องเล็กน้อยต่าง ๆ แต่ดูเหมือนว่า วิธีการนี้จะสร้างความ

หลากหลายให้กลายเป็นสังคม มิใช่การสร้างสังคมที่มีความหลากหลายเหมือนอย่างที่คุณะสงฆ์เกิดขึ้นมาได้มิใช่เพียงการยอมรับว่า ภิกษุหนึ่งเป็นกษัตริย์ ภิกษุหนึ่งเป็นพราหมณ์ ภิกษุหนึ่งเป็นแพทย์ ภิกษุหนึ่งเป็นศูทร แต่ทุกคนต่างเป็นภิกษุและไม่มีการแบ่งแยก มีข้อปฏิบัติเดียวกันและข้อปฏิบัติที่พิสูจน์ได้ว่า แก้ไขปัญหาที่ตัวเรา มิใช่แก้ไขสังคมอย่างที่ลियोตาร์ทกำลังพยายามอธิบาย

2. *ข้อโต้แย้งเรื่องเล่าขนาดเล็กยังขาดความน่าเชื่อถือหรือไม่เป็นสากล*
ข้อพิจารณาในเรื่องเล่าขนาดเล็กที่ลियोตาร์ทนำเสนอ นั้น คือ ความต้องการให้เกิดความหลากหลาย (Diversity) และทางเลือกอื่น ๆ (Alternative and Mini-narratives) ในการศึกษาหรือการหาความรู้ของวิชาต่าง ๆ ซึ่งประโยชน์ของเรื่องเล่าขนาดเล็ก (Mini-narratives) คือ การทำให้มนุษย์สามารถอธิบายเรื่องราวที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของตนเองได้อย่างเฉพาะเจาะจงและสามารถหลีกเลี่ยงจากการผูกมัดโดยอรรถาธิบายหลักได้ แต่มีปัญหาว่า เขาขาดการพิจารณาถึงเรื่องเล่าขนาดเล็กกว่า ยังขาดความน่าเชื่อถือ ในประเด็นนี้จึงนำเรื่องราวของคนตาบอดคลำช้างมาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ดังนี้

“พระราชารัสว่า ‘ท่านทั้งหลาย พวกท่านกล่าวว่า ‘ข้าพระองค์ทั้งหลายเห็นช้างแล้ว ช้างเป็นอย่างไร’ คนตาบอดพวกที่คลำหัวช้าง กราบทุลอย่างนี้ว่า ‘ช้างมีรูปร่างเหมือนหม้อ พระเจ้าข้า’ ...พวกที่คลำหูช้าง... ‘ช้างมีรูปร่างเหมือนกระดิ่ง...’ พวกที่คลำงาช้าง... ‘ช้างมีรูปร่างเหมือนตอไม้...’ พวกที่คลำวง... ‘ช้างมีรูปร่างเหมือนงอนไถ...’ พวกที่คลำตัว... ‘ช้างมีรูปร่างเหมือนยุ้งข้าว...’ พวกที่คลำเท้า... ‘ช้างมีรูปร่างเหมือนเสา...’ พวกที่คลำระหว่างขาอ่อน... ‘ช้างมีรูปร่าง เหมือนครก...’ พวกที่คลำหาง... ‘ช้างมีรูปร่างเหมือนสากตำข้าว...’ พวกที่คลำขนหาง... ‘ช้างมีรูปร่างเหมือนไม้กวาด...’ ภิกษุทั้งหลาย คนตาบอดเหล่านั้นต่างกำหนดทุมเถียงกันว่า ‘อย่างนี้คือช้าง อย่างนี้มิใช่ช้าง ช้างต้องไม่เป็นอย่างนี้ ช้างต้องเป็นอย่างนี้’ ภิกษุทั้งหลาย พระราชาพระองค์นั้นจึงทรงพอพระทัย ด้วยเหตุนี้ ภิกษุทั้งหลาย อัญเดียรฉัตรปริพาชกเป็นคนบอด ไม่มีจักขุ จึงไม่รู้ประโยชน์ ไม่รู้สิ่งที่มีประโยชน์ ไม่รู้ธรรม ไม่รู้สิ่งที่มีใช้ธรรม เมื่อไม่รู้ประโยชน์ ไม่รู้สิ่งที่มีใช้ประโยชน์ ไม่รู้ธรรม ไม่รู้สิ่งที่มีใช้ธรรม ก็เกิดการบาดหมางกัน ทะเลาะ วิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ว่า ‘อย่างนี้เป็นธรรม อย่างนี้มิใช่ธรรม ธรรมต้องไม่เป็นอย่างนี้ ธรรมต้องเป็นอย่างนี้’ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 54: 293-294)

การที่เรื่องเล่าขนาดเล็กกลายเป็นปัญหา ก็คือ ความไม่ชัดเจนและขาดความน่าเชื่อถือ ในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงมองว่า การนำเรื่องราวเหล่านี้มานำเสนอก็จะยิ่งสร้างความแตกต่างทางด้านแนวคิด และมีข้อโต้แย้งไม่จบสิ้น ไม่ต่างจากเรื่องราวของชายผู้ต้องถูกลงโทษที่พยายามหารายละเอียดซึ่งไม่อาจหาได้หมด เพราะชีวิตมีเวลาน้อยเกินไป แต่อย่างไรก็ตาม ประเด็นการพิจารณาของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นเพียงข้อเสนอให้เห็นลักษณะของความหลากหลายที่ตั้งอยู่บนความจริง ข้อจำกัดของมนุษย์จึงไม่อาจจะเข้าใจได้ทั้งหมด และไม่มีเรื่องเล่าใดที่จะให้ความรู้ได้อย่างสมบูรณ์แบบ จะมีการเชื่อมโยงซึ่งกันและกันเพื่อนำไปสู่ความจริง ดังนั้น จึงมีหนทางเดียว คือ การยอมรับสิ่งที่จะต้องเข้าใจหรือการได้สัมผัสข้างเฉพาะในส่วนนั้นโดยการยอมรับกันและกัน ไม่ควรจะไปสู่การอ้างเหตุผลว่า ของตนนั้นถูกต้องที่สุด การพยายามยืนยันเรื่องของตนเองก็อย่าพึ่งมั่นใจว่า นั่นคือสิ่งที่ถูกต้องทั้งหมด แต่ก็กล่าวมิได้เช่นเดียวกันว่า ผิดปัญหานี้จึงเป็นสิ่งที่ต้องพยายามรักษาแบบดั้งเดิมเอาไว้ ซึ่งไม่ต่างกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่พยายามรักษาแบบดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนาฝ่ายนิกายที่พยายามปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป แต่ก็กล่าวไม่ได้ว่า ใครผิดหรือถูกมากกว่ากัน เพราะทั้งสองมาจากคำสอนของพระพุทธเจ้าเหมือนกัน ทุกอย่างกลายเป็นหลักที่ต้องพิจารณากันเอง เช่นเดียวกับเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่ควรเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบทซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงไป แต่ควรเป็นการเปลี่ยนแปลงเรื่องเล่าเล็กให้สอดคล้องกับเรื่องเล่าใหญ่หรือเป็นการเล่าเรื่องเก่าด้วยวิธีการแบบใหม่ เช่น พระพุทธศาสนาผ่านมุมมองวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งมีได้แบ่งเรื่องเล่าใหญ่และเล็กออกจากกัน แต่เป็นเรื่องเล่าใหม่ที่ใช้ได้จริง

ดังนั้น ลियोตาร์น่าจะเสนอประเด็นเดียวกันกับที่พุทธปรัชญาเถรวาทอธิบายผ่านเรื่องราวคนตาบอดคลำช้าง เพียงแต่เขาต้องการยกเรื่องเล่าขนาดเล็กให้มีความสำคัญเท่า ๆ กัน ปัญหาคือจะทำได้อย่างไร เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก การเสนอเรื่องเล่าขนาดเล็กเพื่อหักล้างกับเรื่องเล่าขนาดใหญ่จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจทำได้ เพราะการอธิบายเรื่องเล่าเหล่านั้นสามารถเล่าควบคู่กันได้หรือสะท้อนให้เห็นกันและกันจึงทำให้การเล่าเหล่านั้นชัดเจนยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่า แม้แต่พุทธปรัชญาเถรวาทเองมิได้ละทิ้งความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพราะศาสนาที่แท้เป็นฐานกำเนิดของวิทยาศาสตร์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) ในประเด็นนี้สาระสำคัญจึงมิได้อยู่ที่ว่า เรื่องเล่าใดดีที่สุดหรือน่าเชื่อถือมากกว่ากัน เพราะพุทธปรัชญาเถรวาทมีข้อเสนอในวิธีการตรวจสอบความรู้ที่ชัดเจนโดยหลักกาลามสูตร 10 ข้อ หลักการดังกล่าวจึงเป็นหลักที่บุคคลสามารถหาความรู้โดยการตรวจสอบความเชื่อได้ด้วยตัวเอง

เพราะความจริงเป็นคุณสมบัติของข้อความ มิใช่คุณสมบัติของคนพูด เราจึงมีหน้าที่ที่จะต้องตรวจสอบข้อความที่มีคนเสนอให้เรา (สมภาร พรมทา, 2560) หลักการดังกล่าวจึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าเล็กหรือใหญ่ มิได้อยู่ในฐานะที่จะครอบงำเราได้หากนำหลักเหล่านี้มาเป็นเครื่องมือในการพิจารณาจริง เพราะรูปแบบการเล่าเรื่องได้ปรากฏในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลมาแล้วเช่นกัน ดังข้อพิจารณาเรื่องคนตาบอดคลำช้างและเรื่องลูกศร ฉะนั้น การหาข้อพิสูจน์บนฐานความรู้เดิมอาจมาจากความเชื่อมั่นหรือความศรัทธาในบางอย่าง

องค์ความรู้ใหม่

จากการอภิปรายมาทั้งหมด จะเห็นว่า มโนทัศน์เรื่องความรู้และเรื่องเล่าในทัศนะของสียอตาร์ สามารถสรุปเป็นความคิดรวบยอดให้เห็นองค์ความรู้ใหม่ได้ ดังนี้

ประการแรก ความรู้และเรื่องเล่ามีความสัมพันธ์กันในแง่ที่ว่า ความรู้จะสามารถเข้าใจได้ก็ด้วยอาศัยกฎเกณฑ์ทางภาษาที่เป็นโครงสร้างของคำ วลีและประโยคต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ร้อยเรียงความรู้เป็นเรื่องราวที่เรียกว่า เรื่องเล่า อันเป็นลักษณะของเกมภาษาในทัศนะของสียอตาร์ ความรู้และเรื่องเล่าจึงมีลักษณะเป็นเหตุและผลของกันและกัน โดยที่ความรู้ถูกทำให้เข้าใจก็ด้วยการผูกเป็นเรื่องเล่า ส่วนเรื่องเล่าก็ถ่ายทอดความรู้ด้วยกฎเกณฑ์ของภาษา

ประการที่สอง เรื่องเล่าจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ 1) เรื่องเล่าขนาดเล็กซึ่งเป็นเรื่องราวด้านศาสนาและวัฒนธรรม และ 2) เรื่องเล่าขนาดใหญ่เป็นเรื่องราวของกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งสองเรื่องเล่านี้สียอตาร์ปฏิเสธเรื่องเล่าขนาดใหญ่ ด้วยเหตุผลที่ว่า ได้ไปกดทับความรู้ของเรื่องเล่าขนาดเล็ก ประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นว่าทั้งสองเรื่องเล่าต้องอาศัยกันและกันเพื่อให้เกิดความเข้าใจในความรู้ที่ถูกต้องที่สุด

ประการที่สาม ความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องเล่าขนาดเล็กกับขนาดใหญ่สามารถพิจารณาผ่านมุมมองพุทธปรัชญาเถรวาทในเรื่องคนตาบอดคลำช้าง เพราะหากอาศัยเพียงเรื่องเล่าใดเรื่องเล่าหนึ่ง ความสมบูรณ์ในการนำเสนอความรู้เรื่องช้างก็อาจมีได้ ดังนั้น การปฏิเสธอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วยอมรับกับอีกอย่าง อาจเป็นการยึดติดสิ่งที่ยอมรับจนกลายเป็นทางสุดโต่ง การยอมรับเรื่องเล่าทั้งสองจึงมีลักษณะเหมือนทางสายกลางและเป็นศาสตร์แห่งการตีความสมัยใหม่ที่ประณีประนอมและยอมรับความเห็นต่างเข้าด้วยกัน

สรุป

ลियोตาร์ทพยายามโต้แย้งแนวคิดเรื่องเล่าขนาดใหญ่อย่างวิทยาศาสตร์ ด้วยการเปลี่ยนแปลงความรู้ให้อยู่ในฐานะวาทกรรมโดยการแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายต่อการเข้าใจความจริง ลักษณะดังกล่าวนี้สะท้อนผ่านสังคมที่ไม่ควรมีความรู้ใดเป็นความรู้ที่จัดสรรเบ็ดเสร็จสมบูรณ์แบบ เพราะยังมีความรู้ที่เป็นแบบปัจเจกโดยมีจิตใจมีความรู้สึก เขาจึงสนับสนุนความเข้าใจต่อเรื่องเล่าขนาดเล็ก เช่น ศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อขยายให้เกิดการรับรู้ต่อไป ประเด็นนี้จึงเห็นด้วยกับข้อเสนอของลियोตาร์ในแง่ของการขยายต่อเรื่องเล่าขนาดเล็กเพื่อเผยความจริง แต่ไม่เห็นด้วยกับการปฏิเสธเรื่องเล่าขนาดใหญ่แบบเด็ดขาด เพราะในบางสถานการณ์เรื่องเล่าขนาดใหญ่ เช่น วิทยาศาสตร์ ก็ยังมีความจำเป็นและอาจแก้ปัญหาได้ดีกว่าแนวคิดอื่น จึงเสนอว่า ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าขนาดใหญ่หรือเรื่องเล่าเล็ก ควรได้รับการนำเสนอควบคู่กันไปเพื่อให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่างกัน เพราะไม่มีสิ่งไหนสมบูรณ์แบบต่อการนำเสนอความรู้ในฐานะเป็นเรื่องเล่า

เอกสารอ้างอิง

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). *แนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม*. กรุงเทพมหานคร: สมมติ.
- ประทุม อังกูรโรหิต. (2519). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความคิดของวิตต์เกินสไตน์ เกี่ยวกับความหมายของปรัชญา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2544). *เศรษฐศาสตร์การเมือง: จากสุภา ศิริमानนท์ถึงวันพรุ่งนี้* รื้อถอนระบบคิดบนหนทาง Post-marxism/Post-modrenism/New Anarchism. ใน ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. *วิถีทรรศน์ ชุดโลกาภิวัตน์: ทฤษฎีและความรู้ในยุคโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ติ้งแอนด์พับลิชซิ่ง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2556). *พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ 11. นครปฐม: ผลิตัมม์
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 13, 25*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วุฒิ เลิศสุขประเสริฐ. (2545). *ญาณวิทยาเชิงธรรมชาติของไควน์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ศุภฤกษ์ คณิตวานันท์. (2562). *มอง ฟรองซัวส์ ลีโยตาร์ด ความงามที่แตกต่างใน ศิลปะร่วมสมัย*. นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์.
- สมภาร พรหมทา. (2560). *พุทธปรัชญากับญาณวิทยา*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2560). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสภา, พิมพ์ครั้งที่ 5*. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.
- Boyle, N. (1998). *Who are We Now? Christian Humanism and the Global Market from Hegel to Heaney*. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press.
- Hylton, P. (2001). *Blackwell Companions to Philosophy: A Companion to Analytic Philosophy*. Martinich, A. P. and Sosa, D. (eds.). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Landau, C., et al. (2011). *The Philosophy Book*. London: Dorling Kindersley Limited.
- Lyotard, J. F. (1984). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Bennington, G. and Massumi, B. (trans.). Minneapolis: The University of Minnesota Press.
- Sim, S. (2001). *The Routledge Companion to Postmodernism*. London: Routledge.
- Soskice, J. M. (2005). The Ends of Man and the Future of God. In Ward, G. (ed.). *The Blackwell Companion to Postmodern Theology*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Wittgenstein, L. (1967). *Philosophical Investigations*, 3rd ed. Anscombe, G. E. M. (tran.). Oxford: Basil Blackwell Ltd.